

CASE STUDY

Соціальна та інституційна трансформація сучасного університету: досвід Університету Генуї

Юрій Мелков^{1*} ¹ Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна* y.myelkov@ihed.org.ua

Анотація

Статтю присвячено розгляду напрямів розвитку сучасного університету на матеріалі досвіду Università di Genova (Італія), що загалом є успішним прикладом трансформації сучасного європейського університету як відповідь на наявні соціальні виклики. Зазначається, що необхідність такої трансформації виявляється нагальною та наочною потребою для самого університету, який, отримуючи академічну, інституційну та фінансову автономію, має доводити та демонструвати важливість реалізації ним функцій надання вищої освіти та проведення наукових досліджень, їх значимість для суспільства загалом та для локальної спільноти зокрема. Заклад вищої освіти має відігравати особливу роль на своїх теренах, намагаючись задовольнити різноманітні освітні і професійні потреби студентів з різними статусами зайнятості та різними очікуваннями, особливо за умов інклюзивності та активного громадянства. Соціальна місія університету, відповідно до прикладу Університету Генуї, виступає як поширення результатів традиційних першої та другої (освітньої та дослідницької) місій за межі закладу з метою створення позитивного соціального впливу: «третя місія» доповнює дві інші, виступає формою їх реалізації та екстерналізації, перетворюючи університет на важливий не лише науковий, але й культурний осередок. Окрему увагу приділено таким практикам соціальної та інституційної трансформації Università di Genova, як трансфер знань і технологій, спрямований на наближення діяльності закладу вищої освіти до потреб індустрії; заходи зі збереження та популяризації культурної спадщини, зокрема шляхом забезпечення відкритості та доступності для широкої публіки наукової, історичної, мистецької, архівної та музейної спадщини самого закладу; реалізація освітніх і соціальних програм для людей старшого віку. Відзначається, що досвід Università di Genova може бути корисним прикладом під час пошуку стратегій розвитку вищої освіти України за умов повоєнного відновлення.

Вступ

У сучасному світі, що відзначається мінливістю та стрімким розвитком нових технологій, університети зустрічаються з неабиякими випробуваннями. Соціальні виклики стосуються практично усіх аспектів функціонування закладів вищої освіти – як змісту такої освіти, з огляду на новітні реалії та потреби індустрії, завдяки яким знання та навички, що їх отримують випускники, можуть швидко застарівати, так і її інституційних форм, ціннісних засад, місії та цілей загалом. За умов поширення інформаційних технологій, особливо таких, що засновані на генеративному штучному інтелекті, та різних видів неформальної освіти університет не може більше претендувати на статус монополіста освітнього простору, – і необхідність відповідати на запити суспільства може

Ключові слова:

вища освіта, розвиток університету, Університет Генуї, соціальна місія університету, трансфер технологій, відкритий університет

Мова статті:

українська

Отримано:

01 травня 2025 р.

Прийнято:

24 травня 2025 р.

Опубліковано:

30 червня 2025 р.

Цитування:

Мелков, Ю.(2025). Соціальна та інституційна трансформація сучасного університету: досвід Університету Генуї. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*, 19, 49-60. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2025-19-49-60>

свідчити про потребу трансформації вищої освіти, яка виявляється радикальною та революційною.

У травні 2022 р. на конференції з вищої освіти, що проводилася UNESCO в Барселоні, як відповідь на виклики сьогодення було проголошено програму «Винаходження вищої освіти заново», розраховану на розвиток до 2030 року. Стверджується, зокрема, що для досягнення означеної мети заклади вищої освіти мають радикально оновити способи свого мислення, спілкування, дії та прийняття рішень (UNESCO 2022, Р. 9). Водночас йдеться про оновлення одразу за трьома напрямками, які відповідають сформульованим у програмі трьом засадничим місіям університету: виробництву знання, освіченню людей у найбільш широкому сенсі цього слова та соціальній відповідальності як перекладу перших двох місій на мову суспільної дії.

Необхідність саме соціальної трансформації сучасного університету, акцентування уваги на відкритості його до суспільства загалом виявляється чи не найбільш нагальною та наочною ознакою розвитку такого «оновлення» вищої освіти. Зокрема й для самого університету, який, отримуючи автономію не лише академічну, але й інституційну, й навіть певною мірою фінансову, опиняється на самоті перед багатьма викликами власному існуванню та має окремо доводити свою значимість для суспільства. Тематика багатомірної трансформації університету знаходиться у центрі уваги багатьох дослідників, починаючи ще з праць Р. Барнетта (Barnett 2000). Водночас останніми роками мова починає йти про лідерство університету вже у культурному контексті (Hrabowski 2024, Р. 3), про те, що університет може та має виступати у ролі «совісті суспільства», формуючи ціннісні та етичні підвалини буття людини загалом, а не лише освітньої її діяльності, – про те, що у ситуації якісної понадскладності світу університет не лише відповідає за підготовку фахівців для майбутнього, але й здатний грати роль відповідального за світоглядну орієнтацію суспільства (Mielkov, Pinchuk 2024). Як стверджує зокрема Ніколас Максвелл (University College London): «Нам терміново потрібно здійснити революцію в наших університетах... Університети повинні взяти на себе завдання допомогти людству навчитися рухатися до якомога кращого світу. Ця революція — інтелектуальна, інституційна та культурна — якщо вона колись відбудеться, за своїм довгостроковим впливом буде порівнянна з впливом епохи Відродження, наукової революції чи Просвітництва» (Maxwell 2012, Р. 137).

Для України наявні соціетальні виклики обертаються подвійним випробуванням з огляду на стан війни, пов'язаний з демографічною катастрофою, з руйнуванням інфраструктури тощо. Проте соціальна та інституційна трансформація в контексті перспектив повоєнного відновлення постає як історичний шанс для інтенсивного розвитку вищої освіти України — шанс подолання ситуації «постійного наздоганяння» провідних країн світу, можливість подолати відставання у розвитку переходом одразу до новітньої парадигми університету, яка відповідатиме наявним тенденціям і потребам розвитку науки, економіки та суспільства загалом. В цьому контексті метою цієї статті є розгляд досвіду соціальних та інституційних трансформацій університету на прикладі одного європейського закладу — Університету Генуї (Італія). Поки що такий досвід залишався поза увагою українських дослідників, — докладно розглянуті були лише напрями та характер реалізації «третьої місії» університетів італійськими закладами вищої освіти загалом (Петроє, Шофолова 2023).

Методи дослідження

Під час проведення дослідження було використано низку методів та методик. Зокрема за допомогою аналітичного методу здійснено обробку джерел, досліджено та виокремлено напрями трансформацій, їх зміст і наявні форми. Метод спостереження було використано під час безпосереднього вивчення окремих практик, що реалізуються в Університеті Генуї. Компаративний метод використовувався для співвіднесення та порівняння як різних напрямів трансформації одного з університетів Італії, так і для

зіставлення обставин його функціонування з українськими реаліями. Використання діалектичного методу уможливило розгляд висхідних суперечностей, притаманних процесу соціальної трансформації сучасного закладу вищої освіти. Нарешті методи та методики, властиві для постнекласичного типу наукової раціональності, уможливили розгляд ціннісного та гуманістичного виміру практик соціальних і інституційних трансформацій на прикладі Університету Генуї.

Результати дослідження

Обрання для аналізу Університету Генуї (Università di Genova) обумовлено насамперед тим, що саме з його досвідом автору цієї роботи пощастило особисто ознайомитися під час навчального візиту у травні 2024 р. у рамках Проекту ЄС Еразмус+ «Посилення співпраці між університетами і громадами» (UNICOM), який проходив під гаслом «Третя місія, які кроки та які обов'язки: Університет Генуї». Втім і цей заклад, і це місто є об'єктивно вдалимi взірцями для вивчення провідного європейського досвіду з огляду на певні подібності ситуації до тієї, яку можна спостерігати в Україні. Так саме Генуя серед усіх відносно великих італійських міст характеризується вкрай похмурою демографічною ситуацією: середній вік мешканців міста ще у 2020 році становив 50,5 років, демонструючи стрімку тенденцію до збільшення (Comune di Genova 2021, P. 17); індекс старості (відсоткове співвідношення між населенням віком 65 років і старші та населенням віком до 15 років) на муніципальному рівні зріс з 246,4 у 2015 році до 261,3 у 2020 році (Comune di Genova 2021, P. 18).

Серед закладів вищої освіти, розташованих у Генуї (та загалом у провінції Лігурія, столицею якої є Генуя), найбільш великим і значним є Università di Genova – заснований він був близько 1481 р., а станом на 2024 р. нараховував у своїх стінах більше 33 тис. студентів (з них 3000 іноземних; число випускників становить 5000 щороку) та більше 4300 дослідників, включаючи 1200 професорів, а також 2500 інших співробітників (Sustainability within the University of Genoa 2024, P. 2). Водночас і за розміром, і за давністю заснування, і за сучасними рейтингами він не є одним із перших у Європі чи в Італії, займаючи приблизно 12–19 місце у країні та входячи до числа 300–500 кращих ЗВО світу; більш високо оцінюються, з одного боку, медичний напрям, традиційний для цього закладу (якраз затвердження статуту Collegio dei Medici і датовано зазначеним 1481 роком, хоча є підстави вважати, що вивчення медицини відбувалося у Генуї ще на початку XIV ст.), а з іншого – навпаки, ще у середині 2010-х за такими новітніми напрямками комп'ютерних технологій, як машинне навчання чи розпізнавання образів, Università di Genova вважався одним із найкращих в Італії¹.

За своєю структурою Università di Genova складається з п'яти «шкіл» (Scuole – приблизний аналог факультетів) – математики, фізики та природничих наук, медицини та фармацевтики, соціальних наук, гуманітарних наук та політехнічної школи, – які зі свого боку діляться на «відділення» (Dipartimenti, 22 загалом). Закладом пропонується близько 130 курсів для студентів (з них 18 англomовні), переважно трирічних бакалаврських і дворічних магістерських, але з деякими винятками: навчання з окремих спеціальностей з медицини, юриспруденції та початкової освіти складає п'ять років. Варто також зазначити, що з 1980-х років почалося відкриття «кампусів» в інших містах регіону – у чотирьох таких філіалах пропонуються курси з інженерних наук, економіки, юриспруденції тощо. Річна плата за навчання, включаючи податки, становить від 136 до 3000 євро у залежності від доходу сім'ї студента, але не враховуючи пільги, які надаються тим, хто демонструє значні академічні успіхи; середня плата за навчання, яку сплачують іноземні студенти, становить близько 350 євро на рік².

¹Див.: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/universita-degli-studi-di-genova>, <https://www.topuniversities.com/universities/university-genoa>, <https://cwur.org/2024/university-of-genoa.php>, <https://archive.ph/20160311035732/http://academic.research.microsoft.com/RankList> тощо.

² <https://corsi.unige.it/corsi/10635/students-fees-taxes>

Розглянувши таку статистичну картину, можна сказати, що Università di Genova становить собою гідний взірець для аналізу та порівняння з реаліями України, через які переважна більшість вітчизняних закладів не володіє значними ресурсами: йдеться, отже, про приклад пошуку оптимальних напрямів трансформації закладом середнього розміру, який розміщується у регіональному центрі. Необхідність таких трансформацій обумовлена у першу чергу вимогами мінливого часу, коли університет, отримавши автономію (зокрема від держави), й особливо автономію фінансову, має шукати шляхи фінансування з боку стейкхолдерів і соціальних акторів. Університет має постійно нагадувати про себе, доводити та демонструвати важливість реалізацій ним функцій надання вищої освіти та проведення наукових досліджень: їх значимість має бути відомою та оціненою як суспільством загалом, так і локальною спільнотою зокрема. Заклад вищої освіти має відігравати особливу роль на своїх теренах, намагаючись задовольнити різноманітні освітні і професійні потреби студентів з різними статусами зайнятості та різними очікуваннями, зокрема з урахуванням новітніх потреб, які виникають за умов інклюзивності та активного громадянства.

Отже, поштовхом для трансформації є пошук університетом способів визначення нового модусу свого існування, від переосмислення своєї місії до забезпечення вже самого виживання за умови фінансової автономії. Як зазначає зокрема дослідниця з Università di Genova Алессія Попія, місію італійських університетів загалом можна сформулювати в цьому плані як таку, що складається з п'яти основних напрямів:

- Освіта та професійна підготовка: пропонування високоякісних освітніх програм, спрямованих на професійну підготовку студентів з метою їхнього перетворення на висококваліфікованих фахівців та сприяння їхньому інтелектуальному та особистісному зростанню;
- Наукові дослідження та інновації: сприяння інноваціям та співробітництву з іншими установами, дослідницькими центрами та промисловістю;
- Послуги для громад: власний внесок у досягнення добробуту спільноти через ініціативи з поширення знань і соціальну залученість;
- Популяризація культури та спадщини: збереження та популяризація культурної спадщини через культурні ініціативи, громадські заходи та співпрацю з установами культури;
- Інтернаціоналізація: сприяння культурному та міжнародному академічному обміну через програми мобільності для освіти та проведення досліджень, міжнародне співробітництво та академічні мережі (Poria, 2024, P. 4).

Вочевидь перші дві зазначені місії університету виглядають цілком традиційно: власне освітні програми та наукові дослідження є нерозривно пов'язаними з поняттям класичного європейського університету принаймні з гумбольдтівських часів; втім реалії сьогодення вимагають доповнення їх «третьою місією», як для перекладу освіти та наукових інновацій мовою соціальної дії, так і, мабуть, окремого акцентування уваги на демонстрації локальній спільноті та суспільству загалом їх значимості та практичної корисності. Останні три пункти з п'яти перелічених якраз і відображають окремі можливі аспекти того, що виступає як поширення результатів першої та другої (освітньої та дослідницької) місій за межі університету з метою створення позитивного соціального впливу. Під останнім розуміються в цьому випадку саме трансформації чи вдосконалення, здійснені закладом для економіки, суспільства, культури, охорони здоров'я та навколишнього середовища; зокрема, аспектами такого вдосконалення виступають і зусилля зі збереження та популяризації культурної спадщини, і реалізація вищої освіти для стійкого розвитку суспільства, а також й інтернаціоналізація, як форми боротьби проти економічної, соціальної та територіальної нерівності та за підвищення якості життя на всіх рівнях, від локальної громади до людства загалом. Як можна побачити, університет є важливим науковим та культурним осередком і навіть посередником між

місцевими громадами та глобалізованим суспільством; особливо слід відзначити, що «третя місія» не є чимось цілком незалежним відносно перших двох традиційних місій, а доповнює їх, виступає «надбудовою» чи, точніше, формою їхньої реалізації та екстерналізації. Загалом університет сприяє соціальному, культурному та економічному розвитку громади та людства шляхом безпосереднього застосування, вдосконалення та використання знань, а також через ініціативи навчання протягом усього життя та дії, що охоплюють населення та всі зацікавлені сторони суспільства (Poria, 2024, Р. 5-8).

Якщо звернутися до безпосередніх практик, упроваджених в Università di Genova з метою реалізації аспектів соціальної та інституційної трансформації закладу для взаємодії з суспільством, то загальну картину їхньої різноманітності можна уявити, якщо подивитися на схематичне зображення структури управління відповідними напрямками діяльності, відокремленими від суто освітніх, які об'єднані під керівництвом одного з проректорів (Рис. 1). Мабуть, не треба окремо зупинятися на тих із них, що є давно та добре відомими й в Україні, зокрема на розвитку міжнародної співпраці (включаючи насамперед академічну мобільність студентів і викладачів) та на наукових дослідженнях, у тому числі на європейському та міжнародному рівнях. А ось такий сектор, як трансфер знань і технологій, заслуговує на більшу увагу. Йдеться насамперед про ті трансформації, які спрямовані на наближення діяльності закладу вищої освіти до потреб індустрії, зокрема про практики співпраці з локальними підприємствами. Деякі з таких практик також є доволі традиційними, наприклад, корпоративне навчання, тобто запровадження курсів підвищення кваліфікацій для компаній, а також для окремих категорій здобувачів – військових, державних службовців, учителів – та надання послуг зі стажування та працевлаштування (допомога компаніям у пошуку персоналу, зокрема шляхом надання доступу до резюме випускників, інтернатура, поширення інформації щодо наявних робочих місць серед студентів, організація зустрічей із колишніми випускниками тощо).

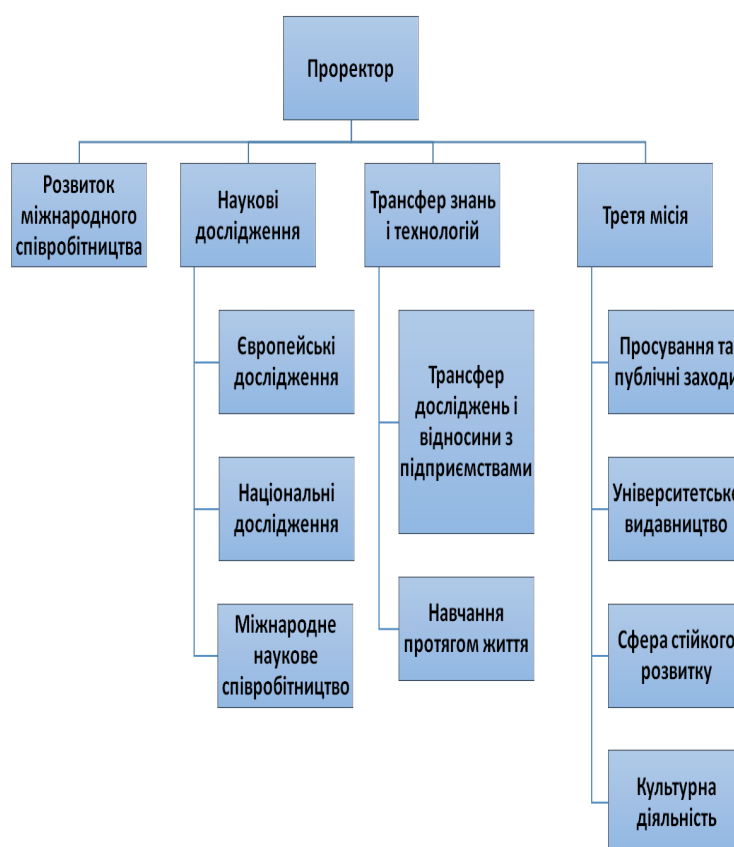

Рис. 1. Структура напрямів реалізації управління

Власне практика «трансферу знань і технологій» розпочалася в італійських університетах у 1990-х роках як спосіб наближення дослідницької діяльності закладів вищої освіти й особливо її результатів до ринку, аби подібна діяльність поставала як безпосередньо корисна для розвитку економіки: виникли навіть певні законодавчі ініціативи, які спонукали університети інвестувати у розвиток відносин з промисловим сектором з метою комерційного використання результатів їхніх досліджень (Serolina 2024, Р. 2). Така співпраця набуває різних форм, починаючи від простого ліцензування патентів і закінчуючи більш тісним партнерством з підприємствами у проведенні досліджень, аж до створення у закладах окремих підрозділів «трансферу технологій» з метою юридичної підтримки вчених і студентів та заохочення їх до заснування власних підприємств та до комерційного використання прав інтелектуальної власності.

Зокрема ефективним способом трансформації дослідницької діяльності університетів у напрямі наближення їх до промисловості за досвідом Università di Genova виявилось створення так званих «спін-офів» – відокремлених сумісних компаній, частка власності в яких належить як співробітнику закладу (мінімум 5%), так і самому університету (максимум 24%). Відділення, де працює потенційний засновник такої компанії, має засвідчити відсутність конфлікту інтересів, після чого заявка опрацьовується комітетом з трансферу технологій та затверджується радою директорів. Станом на травень 2024 р. створено вже 42 такі компанії у різних галузях економіки; крім того, щорічно в університеті проводяться конкурси «стартапів» з бюджетом по 20 тис. євро (один загальний конкурс і один у сфері соціальних і гуманітарних наук), – з подальшою допомогою переможцям у розвитку та поширенні результатів (Serolina 2024, Р. 8; 9; 16).

Звичайно взаємодія університету зі спільнотою не вичерпується комерціалізацією результатів досліджень на індивідуальному рівні (хоча саме мотивації співробітників до неї приділяється чимало уваги). Як приклад задіяності закладу загалом у практичному застосуванні новітніх технологій на користь локальної спільноти можна навести проєкт RAISE «Робототехніка та штучний інтелект для розширення соціально-економічних можливостей» (Poria, 2024, Р. 30). Йдеться зокрема про створення під координацією Università di Genova у регіоні Лігурія цілісної інноваційної екосистеми використання сучасних технологій для, наприклад, створення у місті інклюзивної інфраструктури, використання «розумних пристроїв» для особистого та дистанційного лікування, поширення технологій стійкості та захисту навколишнього середовища, навчання широкої громадськості особливостей використання технологій, заснованих на штучному інтелекті та нейронних мережах тощо. Так у Центрі моделювання та просунутої освіти (Centro di Simulazione e Formazione Avanzata), що входить до структури Università di Genova, використовується складна система макросимуляції для відтворення реальної операційної кімнати з системою мобільних відеокамер і мікрофонів, а також робототехніки, яка уможливує дистанційне навчання хірургічним практикам для студентів з особливими потребами.

Більш традиційні та менш технологічно навантажені способи взаємодії закладу вищої освіти з суспільством включають такі напрями, як співробітництво зі школами (організація курсів підвищення кваліфікації для вчителів, проведення профорієнтації серед учнів, «Дні» та «Тижні відкритих дверей» тощо) та з закладами охорони здоров'я (від управлінських курсів для адміністративних робітників таких закладів до заохочування серед своїх власних працівників практики донорства крові). Особливу увагу приділено також сфері стійкого розвитку суспільства, до заходів якої відносяться зокрема сприяння встановленню та поширенню таких практик в усіх аспектах академічного життя, співпраця заради їх реалізації з політиками, урядовими та громадськими організаціями, промисловістю та іншими університетами, обмін власним досвідом і передовими практиками з усіма зацікавленими сторонами. Такі практики включають зокрема: перехід на відновлювані джерела енергії та зменшення викидів CO₂ у будівлях Università di Genova; заохочення студентів і співробітників до використання велосипедів; надання

студентам-першокурсникам безкоштовного проїзду у міському транспорті; сортування відходів та кампанія «Без пластику», зокрема надання студентам і співробітникам для використання фірмових пляшок для води, вироблених із безпечних для навколишнього середовища матеріалів; запровадження базових курсів зі стійкості для студентів і співробітників, а також особливі курси з глобального громадянства для науково-педагогічних працівників і представників недержавних організацій та загальнонаціональний міждисциплінарний аспірантський курс зі стійкого розвитку та зміни клімату (Sustainability within the University of Genoa 2024, P. 12–15).

Щоправда саме у цьому відношенні Università di Genova демонструє не так уже й багато оригінального порівняно з багатьма іншими закладами Європи, Азії, Америки, а також й України, де вже не перший рік хоча б якоюсь мірою проголошується, а то й реалізується ідея «зеленого університету». Значно більший інтерес викликають інші соціальні ініціативи та форми соціальної трансформації університету, що характерні або лише для Італії, або окремо для цього закладу вищої освіти. Зокрема, активно проходить реалізація всеіталійської ініціативи Servizio Civile Universale («Всеіталійська громадська служба»), яка пропонує молоді можливість зробити свій внесок у розвиток громади та набути завдяки волонтерській роботі цінні навички.

Відповідна програма для студентів Università di Genova розрахована на 12 місяців та організована у такий спосіб, щоб дозволити волонтерам поєднувати навчання чи роботу з громадською активністю; передбачений період навчання та виплата стипендії. Волонтери Servizio Civile Universale можуть обрати для себе один із трьох напрямів діяльності: Orizzonti Aperti («Відкриті горизонти»: допомога ув'язненим), Valorizziamo Insieme («Давайте цінувати разом»: напрям, пов'язаний зі збереженням та просуванням культурної спадщини) та UniGeSenior (особлива програма Università di Genova для людей старшого віку) (Zaccone, 2024, P. 2–3). Перша програма орієнтована на навчальні курси та програми особистісного розвитку для в'язнів у тюрмах Лігурії з метою забезпечити реалізацію їх права на освіту, а також на підтримку колишніх в'язнів. Що стосується акценту на ініціативах зі збереження та популяризації культурної спадщини, то він обумовлений насамперед тим, що, як це часто трапляється в Італії, практично всі відділення Università di Genova містяться у будівлях великого історичного та художнього значення. Адже той «кампус» цього закладу, який формально розташований у самому місті Генуя (на відміну від згадуваних вище чотирьох «кампусів», що знаходяться в інших населених пунктах регіону), насправді не становить собою власне одну загальну територію, як у традиційних університетах США чи Англії, але займає кілька десятків приміщень у різних кінцях столиці Лігурії.

Частина таких приміщень – це розкішні архітектурні шедеври – палаццо XVI–XVII ст.; всі вони є повністю відкритими для відвідувачів, без жодної охорони чи перевірки, – у такий спосіб в дусі буквально «відкритого університету» реалізується завдання забезпечення доступності для широкої публіки наукової, історичної, мистецької, архівної та музейної спадщини Università di Genova. Цю задачу допомагають розв'язувати й такі підрозділи закладу, як тематичні музеї, що існують при різних відділеннях (фізичний, хімічний, біологічний, Національний музей Антарктики), університетський ботанічний сад, а також університетське видавництво, зокрема шляхом поширення, каталогізації та оцифрування архівних матеріалів – і через свого роду власну трансформацію: від публікацій переважно академічних видань до більш популярних, зокрема ілюстрованих, художніх, особливо дитячих. Ще один яскравий приклад використання історичних будівель – церква Св. Сильвестра (Рис. 2): як і переважна більшість архітектурних пам'яток Генуї, вона зазнала значної руйнації під час Другої світової війни, але, на відміну від інших, під час повоєнного відновлення не реставрувалася, а була віддана під майстерні університетському Відділенню архітектури та дизайну (яке й саме розташоване неподалік у колишньому приміщенні стародавнього монастиря). До речі, це відділення теж активно практикує відкритість до суспільства та місцевої спільноти: наприклад, у травні 2024 р.

протягом п'яти днів творчі роботи студентів прикрашали собою найближчі вулиці міста як «виставка під відкритим небом».

Рис. 2. Зруйнована під час війни церква Св. Сильвестра, перетворена на майстерню-площадку для потреб Відділення архітектури та дизайну Università di Genova, може бути цікавим прикладом для трансформації та відбудови закладів вищої освіти України під час повоєнного відновлення

Не менш цікавим виявляється досвід програми UniGeSenior – особливо актуальний для Генуї з урахуванням зазначеної вище демографічної ситуації у місті. Ця програма, що реалізується в межах ініціативи з «освіти протягом усього життя», розрахована на студентів віком 45 років і старші; початок її реалізації в Università di Genova датується ще 1983 роком, а в навчальному 2023/2024 році в ній було зареєстровано 1800 слухачів. Студентам пропонуються різноманітні курси, що охоплюють практично всі галузі знань – мистецтво, іноземні мови, сучасні цифрові технології тощо, – до того ж за значно нижчими розцінками, ніж для молоді: 50 євро на рік за перший курс та 30 євро за будь-який наступний, за винятком вивчення мов чи технологій, яке коштує 100 євро за очні курси та 70 євро за дистанційні (What is UniGeSenior? 2024, P. 7).

Програма не вимагає жодної спеціальної освіти чи будь-яких попередніх кваліфікацій для зарахування, а реєстрація є якомога спрощеною та доступною дистанційно. Треба підкреслити, що сутність цієї програми полягає не тільки й не стільки у власне освітній складовій, скільки також у сприянні соціалізації людей старшого віку: такі студенти не лише мають можливість відвідувати лекції викладачів і запрошених експертів та інтерактивні семінари чи дискусійні гуртки (зокрема у взаємодії зі студентськими групами молоді), але й брати участь у різноманітних соціальних і культурних заходах, екскурсіях тощо. За твердженням організаторів UniGeSenior, ця програма прагне надати літнім

людям можливості для безперервного інтелектуального зростання й особистого розвитку протягом усіх років перебування на пенсії, а також має на меті побудувати активну спільноту, яка допомагає людям зрілого віку покращувати рівень свого загального фізичного, інтелектуального та емоційного добробуту, допомагає їм відчувати себе активними членами спільноти (What is UniGeSenior? 2024, P. 4).

Висновки

Спробуємо підбити деякі підсумки запропонованого огляду. Можна стверджувати, що окреслений у статті досвід Università di Genova становить яскравий і загалом вдалий приклад трансформації сучасного європейського університету невеликого розміру у напрямі більш тісної взаємодії з суспільством загалом та з локальною спільнотою зокрема, також і як відповідь на наявні соціетальні виклики, які вимагають від закладу вищої освіти автономності та відкритості. Незважаючи на деякі відмінності між умовами функціонування вищої освіти в Італії та в Україні, такий досвід може бути корисним прикладом під час пошуку стратегій розвитку вищої освіти у період повоєнного відновлення.

Зокрема треба відзначити, по-перше, широке та багатоманітне бачення університетом своєї соціальної («третьої») місії: така місія розуміється саме як інституціональна трансформація діяльності закладу загалом, а не просто як волонтерська діяльність його співробітників (за всієї необхідності мотивації їх до здійснення відповідної діяльності, тобто поєднання інституційного підходу з особистісним). Взаємодія університету з суспільством загалом та з локальною громадою зокрема є тому гармонійно пов'язаною з його освітньою та науково-дослідницькою діяльністю, – вона є намаганням втілити результати цих двох більш звичних і традиційних форм діяльності у суспільну практику, перекласти їх мовою соціальної дії, аж до відвертої комерціалізації.

По-друге, приклад Università di Genova демонструє розвиток у напрямі відкритої вищої освіти та відкритого університету, його прагнення відігравати ключову роль на локальних теренах, залучати до своєї діяльності широкі верстви суспільства, впливати на життя спільноти у напрямі сприяння її добробуту. На жаль, у цьому плані чи не переважна більшість вітчизняних закладів вищої освіти залишаються «закритими», як у буквальному сенсі (з неможливістю будь-якої звичайної людини зайти на територію кампусу, навіть якщо будівлі багатьох українських університетів і не є пам'ятниками архітектури, як їх аналоги в Італії), так і в більш загальному. Про діяльність університету зазвичай повідомляють лише офіційні сайти та сторінки у соціальних мережах, проте такі ресурси розраховані у найперше на тих, хто вже зацікавлений в тому, щоби звертати на них увагу, тоді як питання постає про відкриття університету для все більш нових верств суспільства.

По-третє, заслуговує на увагу не лише діяльність Università di Genova зі збереження та популяризації культурної спадщини, але й практики освіти для ув'язнених, використання робототехніки та новітніх технологій, заснованих на штучному інтелекті, для здобувачів з особливими потребами, а також й освіти протягом усього життя. Зокрема, програма UniGeSenior, розрахована на студентів віком 45 років і старших, є гідним прикладом трансформаційної діяльності університету щодо сприяння добробуту суспільства та відповіді на виклики демографічної катастрофи і зменшення кількості молоді студентського віку, що заслуговує на особливу увагу й при визначенні стратегій повоєнного відновлення вищої освіти України, – саме це може бути предметом подальших досліджень з означеної тематики.

Бібліографічні посилання

- Петроє О., & Шофолова Н. (2023). Третя місія університетів: досвід Італії для України з імплементації й оцінювання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Педагогіка»*, 1(17). 41-49. <https://doi.org/10.17721/2415-3699.2023.17.08>
- Barnett, R. (2000). *Realizing University in an Age of Supercomplexity*. Buckingham: Open University

- Press.
- Cepolina, S. (2024). Technology Transfer at University of Genova. 54 p. <https://unicom.community/wp-content/uploads/2024/07/Technology-Transfer-at-University-of-Genova-Sara-Cepolina.pdf>
- Comune di Genova. (2021). Andamento della popolazione al 31-12-2020. 109 p. http://statistica.comune.genova.it/pubblicazioni/download/andamento_pop/Andamento%2031-12-2020/Andamento%2031-12-2020.pdf
- Hrabowski, F. A. (2024). *The Resilient University: How purpose and inclusion drive student success*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- Maxwell, N. (2012). Creating a Better World: Towards the University of Wisdom. *The Future University: Ideas and Possibilities* / Ed. by Ronald Barnett. Routledge, P. 123-138.
- Mielkov, Yu., & Pinchuk, Ye. (2024). Humanist foundations for the transformations of higher education under supercomplexity. *Philosophy of Education*, 30(1), 90-109. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2024-30-1-6>
- Popia, A. (2024). Lifelong Learning and the Third Mission. 43 p. <https://unicom.community/wp-content/uploads/2024/07/Lifelong-Learning-and-the-Third-Mission-Alessia-Popia.pdf>
- Sustainability within the University of Genoa (2024). 17 p. <https://unicom.community/wp-content/uploads/2024/07/Sustainability-within-the-University-of-Genoa.pdf>
- UNESCO. (2022). Beyond Limits. New Ways to Reinvent Higher Education. Working document for the World Higher Education Conference, 18-20. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000389912>
- What is UniGeSenior? (2024). 11 p. <https://unicom.community/wp-content/uploads/2024/07/What-is-UniGeSenior.pdf>
- Zaccone, Ch. (2024). SCU key studing: University of Genoa. 14 p. <https://unicom.community/wp-content/uploads/2024/07/SCU-key-studing-University-of-Genoa-Chiara-Zaccone.pdf>

References

- Petroye O., & Shofolova N. (2023). Tretia misiia universytetiv: dosvid Italii dlia Ukrainy z implementatsii y otsiniuvannia [The third mission of universities: the experience of Italy for Ukraine in implementation and evaluation]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Seriiia «Pedahohika», 1(17). 41-49. <https://doi.org/10.17721/2415-3699.2023.17.08> [in Ukrainian]
- Barnett, R. (2000). *Realizing University in an Age of Supercomplexity*. Buckingham: Open University Press.
- Cepolina, S. (2024). Technology Transfer at University of Genova. 54 p. <https://unicom.community/wp-content/uploads/2024/07/Technology-Transfer-at-University-of-Genova-Sara-Cepolina.pdf>
- Comune di Genova. (2021). Andamento della popolazione al 31-12-2020. 109 p. http://statistica.comune.genova.it/pubblicazioni/download/andamento_pop/Andamento%2031-12-2020/Andamento%2031-12-2020.pdf
- Hrabowski, F. A. (2024). *The Resilient University: How purpose and inclusion drive student success*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- Maxwell, N. (2012). Creating a Better World: Towards the University of Wisdom. *The Future University: Ideas and Possibilities* / Ed. by Ronald Barnett. Routledge, P. 123-138.
- Mielkov, Yu., & Pinchuk, Ye. (2024). Humanist foundations for the transformations of higher education under supercomplexity. *Philosophy of Education*, 30(1), 90-109. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2024-30-1-6>
- Popia, A. (2024). Lifelong Learning and the Third Mission. 43 p. <https://unicom.community/wp-content/uploads/2024/07/Lifelong-Learning-and-the-Third-Mission-Alessia-Popia.pdf>
- Sustainability within the University of Genoa (2024). 17 p. <https://unicom.community/wp-content/uploads/2024/07/Sustainability-within-the-University-of-Genoa.pdf>
- UNESCO. (2022). Beyond Limits. New Ways to Reinvent Higher Education. Working document for the World Higher Education Conference, 18-20. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000389912>
- What is UniGeSenior? (2024). 11 p. <https://unicom.community/wp-content/uploads/2024/07/What-is-UniGeSenior.pdf>
- Zaccone, Ch. (2024). SCU key studing: University of Genoa. 14 p. <https://unicom.community/wp-content/uploads/2024/07/SCU-key-studing-University-of-Genoa-Chiara-Zaccone.pdf>

Конфлікт інтересів

Автор підтвердив відсутність конфлікту інтересів під час проведення дослідження та підготовки до публікації його результатів.

Фінансування

Публікацію підготовлено у рамках виконання проєкту Програми ЄС Еразмус+ «Посилення співпраці між університетами і громадами» (Universities-Communities: Strengthening Cooperation – UNICOM, <https://unicom.community>, 2023-2027) за фінансової підтримки Європейського Союзу. Її зміст є виключною відповідальністю автора Юрія Мелкова (Інститут вищої освіти НАПН України) і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу.

Відомості про авторів

Юрій Мелков, доктор філософських наук, старший дослідник, головний науковий співробітник відділу соціальних та інституційних трансформацій у вищій освіті Інституту вищої освіти НАПН України, м. Київ, Україна, y.myelkov@ihed.org.ua

Інформація про наукове періодичне видання

Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство» (International Scientific Journal of Universities and Leadership) внесено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України за спеціальністю «011 Освітні, педагогічні науки» відповідно до наказу МОН України від 17 березня 2020 р. № 409.

Науковий журнал представлено у таких базах даних, реєстрах і пошукових системах: Crossref, Наукова періодика України (Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Educational Research Abstracts Online (ERA), European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences (ERIH PLUS), The Central European Journal of Social Sciences and Humanities (CEJSH), Library of Science (University of Warsaw), Index Copernicus International тощо.

CASE STUDY

Social and institutional transformation of a contemporary university: the experience of the University of Genoa

Yurii Mielkov ^{1*} ¹Institute of Higher Education of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine* y.mielkov@ihed.org.ua

Abstract

The article is dedicated to the consideration of the directions of development of a contemporary university based on the experience of Università di Genova (Italy), which presents a rather successful example of the transformation of a European university as a response to existing societal challenges. It is noted that the need for such a transformation is urgent and evident for a university itself, which, having obtained academic, institutional, and financial autonomy, is to prove and demonstrate the importance of the implementation of its functions of providing higher education and conducting academic research, their significance for society as a whole and for the local community in particular. A higher education institution should play a special role in its region, trying to meet the diverse educational and professional needs of students with different employment statuses and different expectations, especially in the context of inclusiveness and active citizenship. The social mission of a university, according to the example of the University of Genoa, acts as a dissemination of the results of the traditional first and second (educational and research) missions beyond the institution borders in order to create a positive social impact: the “third mission” complements the other two, acts as a form of their implementation and externalization, transforming the university into an important not only academic, but cultural center as well. Special attention is given to such practices of social and institutional transformation of Università di Genova as the transfer of knowledge and technologies aimed at bringing the activities of the HEI closer to the needs of industry; different ways of preserving and popularizing cultural heritage, including by ensuring openness and accessibility to the general public of the scientific, historical, artistic, archival and museum heritage of the institution itself; implementation of educational and social programs for older people. It is noted that the experience of Università di Genova can serve as a useful example in the search for strategies for the development of higher education in Ukraine during the post-war renovation.

Funding

This publication was produced under the EU Erasmus+ project “Universities-Communities: strengthening cooperation – UNICOM, 2023-2027 with the financial support of the European Union. Its content is the sole responsibility of the author Yurii Mielkov (Institute of Higher Education of the NAES of Ukraine) and does not necessarily reflect the views of the European Union.

Author details

Yurii Mielkov, Ph.D. / Dr.Hab. in Philosophy, Sen. Researcher, Chief research fellow of the Department of Social and Institutional Transformations in Higher Education, Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, y.mielkov@ihed.org.ua

Keywords:

higher education, university development, Università di Genova, social mission of the university, technology transfer, open university

Language:

Ukrainian

Citation:

Mielkov, Y. (2025). Social and institutional transformation of a contemporary university: the experience of the University of Genoa. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 19, 49-60. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2025-19-49-60> (in Ukrainian)